

10è descens del Cinca

Quatre-cents piragüistes van participar en aquesta atractiva prova que uneix Mequinensa i Fraga.

Tamarit en colors

Desenes d'improvisats pintors van envair els carrers de la vila en el 2n Concurs de Pintura Ràpida.

Cantem junts

Un projecte d'innovació pedagògica difon el cant coral entre grans i menuts a Vall-de-roures.

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

2,30 €

Any 8 • núm. 69 • La Franja, setembre-octubre de 2007

L'art de Romà Vallès inunda el Matarranya

SIGRID SCHMIDT VON DER TWER

Romà Vallès i José M. Gràcia a en la visita a l'exposició al Castell de Vall-de-roures

EDITA:

ICF Iniciativa Cultural de Franja

C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 15 21
 Associació Cultural del Matarranya
 Consells Locals de la Franja
 Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
 Centre d'Estudis Ribagorçans (CeRib)

DIRECTOR:

Mário Sasot
 msasote@yahoo.es

GESTIÓ I ADMINISTRACIÓ:

Hipòlit Solé

CAP DE REDACCIÓ I

MAQUETACIÓ GRÀFICA:

Isabel Calaf • T. 661 470 457
 tempsdefranja@telefonica.net

COORDINACIÓ DE COMARQUES:

Marta Canales

REDACCIÓ:

Antoni Bengochea, Lluís Rajadell,
 Carles Sancho i Pasqual Vidal
 (el Matarranya).
 Arcadi Abad, Damià Torrent,
 Marta Canales, Jaume Casas
 i Josep Labat (el Baix Cinca).
 Carles Barrull, Anna Enjuanes,
 Neus Enjuanes i Aleix Castellnou
 (la Llitera i la Ribagorça).
 Carme Messeguer (PPCC).

OPINIÓ:

Susanna Barquín, Esteve Betrià,
 Tomàs Bosque, Josep A. Carréalo,
 Miquel Estaña, Joaquim Montclús,
 Josep Puche, Francesc Ricart,
 Carles Sancho, Ramon Sistac
 i Carles Terès.

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:

978 85 15 21

IMPRESSIÓ i PRODUCCIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
 grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

EN VENDA A:

Albelda
 Estanc Conchita
 Calaceit
 Papereria Abàs
 El Torricó
 Llibreria Pilarín
 Fraga
 Llibreria Badia, Llibreria Cabrera
 Girona
 Llibreria Les Voltes
 Lleida
 Llibreria de la Generalitat
 Mequinensa
 Papereria González
 Reus
 Llibreria Gaudí
 Saidí
 Llibreria Panadés
 Saragossa
 Papeleria Germinal
 C/ Sepulcro, 21
 Tamarit
 Estanc Patrito
 Tortosa
 Llibreria El Temple
 Vall-de-roures
 Llibreria Serret

Temps de treballar

Sembla que en aquest primer curs legislatiu, l'avantprojecte de Llei de Llengües, que va romandre més de dos anys adormit als calaixos en l'altra legislatura, sortirà del «somni dels injustos» i entrarà al debat del parlament aragonès d'ací a pocs mesos.

Independentment del contingut del text que es presentarà i del que s'aprove—tema del que parlarem quan tinguem informació més concreta—, la Llei arriba en un moment delicat i decisiu a les nostres comarques, on el moviment associatiu, intel·lectual, social i educatiu de la Franja es troba en un moment d'activitat i tensió reivindicativa desigual.

L'inevitable desgast de la gent compromesa en la lluita en defensa de la llengua que inicià els seus primers passos reivindicatius, de recerca i divulgació als anys 70, es complementa amb l'aparició emergent d'uns nous moviments culturals juvenils que poc a poc es va obrint camí en diverses comarques, sent el Matarranya la capdavantera en aquests moments.

Per altra banda, el conjunt del professorat de Català a les escoles de la Franja està sofrint un moment de transformació amb substancials canvis de plantilla degut a les recents oposicions i trasllats d'aquest estiu, la qual cosa posa interrogants a una ràpida integració d'aquest professorat amb la nova situació que es done amb la possible aprovació de la Llei.

Dins d'aquest context es troba a les nostres comarques una societat per a la qual el tema del català i el seu ús generalitzat i sense complexos no és, tal volta prioritari, però sí que sent com a

seu i com a digne un ús cada cop més estès en les diferents parcel·les culturals, socials, i polítiques de la vida ciutadana.

Per això cal que aquesta societat civil, des de les seues entitats de base, i des dels seus representants als ajuntaments, comarques, diputacions provincials i el mateix govern regional, impulsen, recolzen i creen una atapeïda xarxa de dinamització i ús del català en actes públics, cultural i educatiu.

Cal que des de les institucions es recolzen totes les demandes d'ús del català que el teixit social reclama.

I cal que aquestes institucions creen un canemàs, un teixit cultural en català, a través de debats culturals i literaris, actes de lectura pública d'obres en català, representacions teatrals i recitals poètics i musicals en català, etc., trencant l'estèril i suïcida inèrcia dels tècnics, programadors i altres responsables culturals als Ajuntaments i comarques de la Franja que tendeixen a contractar bàsicament activitats en castellà.

També s'haurà de plantejar seriosament una sòlida política editorial en català que implique a la iniciativa privada, al món associatiu i a les institucions polítiques.

Una Llei de Llengües no sols és important sinó imprescindible. Però aquesta eina legislativa no pot caure al buit, dins d'un ermot on continue predominant l'ús de la llengua castellana a la vida pública, relegant la llengua materna a l'àmbit privat.

Per a això, evidentment caldria crear una important dotació pressupostària i normatives econòmiques que la mateixa Llei de llengües hauria de contemplar.

La vila de Pena-roja, al Matarranya, va presentar el 4 d'agost l'obra Representació commemorativa d'una de les visites dels comanadors de Calatrava a la vila de Pena-roja S. XVI de Desideri Lombarte

s u m a r i

salutació del director

Corria el final de l'estiu de 1993. Els socialistes, encapçalats per José Marco, tornen al govern regional després d'una moció de censura recolzada pel famós trànsfuga del PP, Emilio Gomàriz. Pilar de la Vega, recent anomenada consellera d'Educació, manifesta la voluntat de donar un cop de timó a la política de

«terra cremada» en qüestions lingüístiques practicada per l'Hipòlito G. De las Rocas, i continuada per una anodina ralentització a càrrec d'Emilio Eiroa.

A la tardor d'aquell mateix any, De la Vega em proposa presentar al Palau Moncada de Fraga lo meu llibre «Així s'escriu a la Franja». Va presidir l'acte el llavors alcalde de la ciutat Agustí Villar, actual president d'ALCIVI, el qual va fer tot el discurs de presentació en castellà, davant l'estupefacció de les autoritats vingudes de Saragossa. Això va fer que «xoqués» una mica la meua intervenció en català i un senyor de la FACAO em va interrompre preguntant-me que presentés el llibre en castellà posant com exemple l'educació del batlle.

Jo comprenc que tothom pot canviar, i per a mi l'Alternativa Cívica del BC té tots els meus respectes. Però mai se m'oblidarà la mala estona que vaig passar aquella tarda.

Màrio Sasot

2

Editorial

3

Salutació del director
Cartes dels lectors

4

El Matarranya

7

El Baix Cinca

10

Entrevista

José Luis Moret Ramírez,
alcalde de Fraga

12

La Llitera i la Ribagorça

15

Tema del mes

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Reportatge:

A cavall de les alades (i II)

cartes dels lectors

Ball de barretines o «L'estrany cas del Dr. Jekyll i Mr. Hyde»

(a la memòria del Josep Galan)

Miquel Viladrich, català desacomplexat, lluià amb elegància la barretina musca, pintava amb barretina els seus fills, de noms catalaníssims, Jordi i Wifredo (Guifrè), i no va dubtar a passejar-se per París abillat a la manera tradicional catalana. Fins i tot va gosar pintar un pastoret fragatí amb barretina!

Al mes de maig de 1928, a iniciativa del pintor i intel·lectual, es creava a Fraga l'«Asociación Amigos de Fraga», amb l'objectiu de contribuir a la millora econòmica i cultural de la vila. Gràcies als afanys de l'associació, s'aconseguia la regulació de la marca «Higos de Fraga», que va donar fama mundial a la fruita fragatina. L'any següent, dirigit pel mateix Viladrich, apareixia el setmanari La Ribera del Cinca, òrgan d'expressió de l'entitat, que es proposava, entre altres coses, «fomentar el civisme» entre la població.

Tot un exemple per a l'activista fragatí que, a més de traïr el nom i l'esperit de tan digna associació, ha resultat ser un agent doble en això de la polidesa del mobiliari urbà.

Carme Messeguer

D'òssos i salvatges

Benavarri i Prats de Molló –dos poblacions catalanoparlants de l'àmbit pirinenc, concretament de la Ribagorça i la Catalunya Nord– tenen la seua pròpia encarnació, no del mal, com algú podria pensar a primera vista, sinó del «desordre», de les forces ocultes soterrades i mai no eliminades del tot: el Ball del Salvatge i la Festa de l'Ós, respectivament. Uns espectacles que simbolitzen un món antic, tel·lúric i primigeni

sepultat per la modernitat, del qual tan sols en queden algunes restes fora del perímetre de pobles i ciutats. Un món que els ciutadans «com cal» i benpensants volen fer veure que no ha existit mai i que la seva sola recordança sense maquillatges afegits els incomoda profundament. Perquè els mostra el que ells, malgrat una llarga història de renúncies i submissions, encara són, tot i que ho dissimulen amb un munt de convencionalismes socials.

Evidentment, tant la vestimenta del salvatge, amb roba vella i parracs, com les disfresses d'ós, amb pell de corder i una barreja d'oli i sutge per cara i mans, ens retrotrauen als temps anteriors a la Il·lustració, quan la sistematització, la codificació i la «instrucció» encara no havien fagocitat una forma de viure, unes parles, un estat de coses, en suma, que ara ja no existeix i que sembla irremissiblement perdut.

Com diu l'escriptor nordcatalà Joan-Lluís Lluís, en el seu llibre El dia de l'ós, aquesta «és la festa dels homes que es disfressen d'òsper ser més feliços (...)». La festa més festiva, on no es fiquen els mestres ni els militars, per permetre d'aguantar un any feiner de caps cots, de francesos vigilants. Es diu que temps enrere, quan els francesos havien entrat de poc, tothom podia parlar la llengua durant el dia de l'ós (...). Ho aprofitaven per llançar injúries, renecs (...).

Malauradament, ara ja no se sent «la llengua». Ni el dia de l'ós! D'una manera implacable tot s'ha desenvolupat segons el guió imposat. El mateix guió que –amb algunes dècades de retard– sembla voler imposar-se a Benavarri, tal com es desprèn de la intenció de fer els diàlegs del reinstaurat Ball del Salvatge en castellà, perquè així, diuen, ho puguen entendre els turistes...

Joaquim Torrent
Barcelona

17è Trobada Cultural del Matarranya

■ Carles Sancho

L'ESMOLET

Catalunya Vella

Aquest setembre hem anat per la Catalunya Vella. Ha estat com un retorn a l'adolescència, doncs els meus anys d'excursionista vaig trescar sovint per aquestes contrades, més que no pas per l'alt Pirineu. Suposo que el tren de Puigcerdà hi va tenir molt a veure, en aquells temps sense cotxe.

Venint del boscós Alt Matarranya, em va impressionar la frondositat d'aquestes terres. Grans arbres, camps ubèrrims, camins frescals. No he patit cap descens respecte a un paisatge que tenia idealitzat, ans al contrari.

Altra cosa ha estat el paisatge humà. Més ben dit, el paisatge lingüístic. Hom s'imagina, des de la desemparada Franja, que a la Garrotxa o al Ripollès es viu en una mena de paradís del català. Pobles de sonoritats èpiques –Besalú, Santa Pau...– són imaginats baluards de la llengua. Vana il·lusió. Pots estar sopant en un entorn medieval i ser atès impertorbablement en castellà. Això sí, en contrast amb Barcelona, no m'he trobat mai ningú que em digués «no le entiendo».

I els turistes? Igual que els del Matarranya: barcelonins d'un castellà immune a immersions lingüístiques. Navegant pels bells senders garrotxins se'ls pot sentir cridant-se en la bella llengua de Cervantes. No ho critico; cadascú s'expressa en l'idioma que vol, només faltaria. Per això m'estranyen les veus d'alarma d'alguns mitjans madrilenys i aragonesos. És qüestió de mals corresponsals o de mala fe?

Carles Terès

SIGRID VON DER TWER

Inauguració exposició «De la cuina al marc» de José Miguel Gràcia

Com cada estiu el diumenge 5 d'agost es va celebrar la Trobada Cultural del Matarranya. Aquest any la convocatòria va tenir lloc a Calaceit organitzada per l'Associació Cultural del Matarranya i on hi col·laborà, entre altres entitats, l'Ajuntament de Calaceit.

La trobada d'enguany va avançar-se un dia amb el dinar de convivència a la fonda Guadalupe de Mont-roig dels columnistes de «Viles i gents» i «Lo cresol» que vam coincidir en la bona marxa de les col·laboracions a La Comarca i Diario de Teruel. A més els vilers celebràvem la publicació del recopilatori *Deu anys de Viles i gents*. Acabada la sobretaula alguns de nosaltres vam desplaçar-nos a Pena-roja per donar suport al Homenatge dels 70 anys del naixement de Desideri Lombarte i altres a Calaceit per a participar en la lectura i la interpretació de poemes pels carrers de la vila, novedosa iniciativa que va ser un èxit, activitat on també hi col·laborava l'Associació Cultural del Matarranya.

Diumenge al matí al castell de Vall-de-roures hi va haver una visita guiada a l'exposició de pintura de Romà Vallès *Arquitectures còsmiques* a càrrec del mateix artista. La mostra resumeix els 60 anys d'evolució pictòrica del genial personatge. Els seus encertats comentaris completaven magníficament les

obres plàstiques; precisament un dels seus quadres més significatius il·lustrava el fulletó de la convocatòria d'enguany. A l'ermita de Sant Cristòvol a Calaceit va celebrar-se el dinar de germanor amb més d'una seixantena d'associats o simpatitzants. A la tarda, a la Sala d'Exposicions de la placeta de la Llonja, es va inaugurar l'exposició *De la cuina al marc* de José M. Gràcia, on els més

humils estris quotidians quedaven transformats, per la voluntat i creativitat de l'artista, en quadres suggerents jugant amb les formes, textures i colors. En acabat al Saló de Plens de la Casa de la Vila presentació dels llibres *Deu anys de Viles i gents* a càrrec de Carles Terès i 1956: l'any de la gelada a càrrec de qui subscriu aquestes ratlles. Després, al mateix saló, xarrada sobre Els parlars del Matarranya pel Dr. Pere Navarro, autor del llibre *Aproximació geolingüística als parlars del Matarranya*. A la nit a la Plaça, amb un temps amenaçant de tronada, espectacle poèticomusical de Montse Castellà *L'escriptor inexistent* que va cloure la convocatòria d'enguany que estava dedicada a homenatjar Desideri Lombarte (1937-1989) ànima i iniciador de les Trobades en el 70è aniversari del seu naixement.

UN CATALANOPARLANT, PRESIDENT DE LA DIPUTACIÓ DE TEROL

Com a conseqüència de les eleccions locals celebrades el passat mes de maig, un catalanoparlant, Antonio Arrufat, alcalde de la Sorollera pel PSOE, ha estat elegit president de la Diputació Provincial de Terol. Arrufat, veterinari de professió, ocupava en la passada Corporació provincial el càrrec de vicepresident segon. Al ple d'investidura va rebre els vots dels deu diputats del seu partit i quatre del soci de govern, el PAR, encara que un diputat aragonesista es va desmarcar de la resta i va votar en blanc. La suma dels dos grups suposa una còmoda majoria absoluta de la Corporació.

El president ha manifestat en repetides ocasions la necessitat de que Aragó aprobe d'una vegada per totes una llei de llengües que garantisca els drets dels catalanoparlants. Des de l'institució que ara presideix tindrà oportunitat d'influir en el Govern d'Aragó, del seu mateix color polític, per a què esta llei es faça realitat.

Antonio Arrufat repeteix com alcalde de la Sorollera pel PSOE. Encara que resideix bona part de l'any a Terol, manté un estret contacte amb el seu poble natal, on va ser promotor d'una iniciativa repobladora molt novedosa, la cooperativa «Lo Tancat», consistent en l'agrupació de totes les terres ermes del terme municipal –aportades voluntariament pels seus amos– per posar en marxa una gran explotació agropecuària i de producció d'aliments de qualitat.

Lluís Rajadell

Gelades i emigració

La col·lecció «Lo Puig», editada per l'Associació Cultural per a la Recuperació del Patrimoni de Vall-de-roures, destinada a temes locals i que va alternant amb títols en castellà i en català, acaba de publicar el seu segon volum: La gelada de 1956, escrit pel periodista i company de columna Lluís Rajadell, nascut a la capital del Matarranya. L'autor investiga aquell mes de febrer quan les temperatures van baixar molts dies seguits per davall de 0°C i les conseqüències que va tenir en la mort de gran part de les oliveres; cultiu predominant en l'economia agrària de les nostres viles. Això va comportar, en algunes poblacions, la substitució de les oliveres per la vinya i els ametlers de creixement molt més ràpid. La gent amb menys recursos econòmics es va veure obligada a emigrar a Catalunya o a l'estranger amb jornades llargues de treball, sous miserables i amb dificultats per trobar allotjament. A conseqüència d'això la comarca del Matarranya en la dècada dels cinquanta va perdre el 16% de la població però algunes viles, com la Torre del Comte, van arribar a reduir la seua demografia en un 28,4%. Una de les fonts més importants d'informació amb que ha treballat l'autor ha estat els testimonis orals que van viure aquella tragèdia; tant els que es van quedar a la vila com els que van emigrar cap a Catalunya o França. La fotografia i la premsa d'aquells dies són altres fonts en què s'ha basat l'investigador en la seua anàlisi. Un treball imprescindible per entendre aquell fet tan transcendental que va marcar la història recent de les nostres viles.

Carles Sancho

El castell de Vall-de-roures acull una mostra antològica de Romà Vallès

■ Lluís Roig

Al Castell de Vall-de-roures (Matarranya), des del 27 de juliol fins el 23 de setembre, s'hi ha pogut contemplar una exposició antològica d'un dels millors pintors abstractes espanyols, Romà Vallès. L'artista va néixer a Barcelona ara fa 84 anys i manté casa a Calaceit des d'en fa gairebé quaranta.

Més de cinquanta anys de creació plàstica porta l'artista al seu haver, amb un esperit de recerca intensa i permanent, mitjançant la qual ha aconseguit uns resultats inqüestionables en totes i en cadascuna de les seues sèries pictòriques.

La mostra, amb una selecció de vuitanta obres, recorre la seua producció d'ençà 1956 fins l'actualitat, en quatre esplèndides estances del Castell de Vall-de-roures, incloent-hi uns petits panells explicatius de les diferents sèries. Segons ens informa, Joan Gil, Comissari de l'exposició, al magnífic catàleg editat amb motiu de la mostra, les sèries de Romà Vallès s'estenen, de la primera anomenada Cosmogonies (1956-64), després Collage (1964-67), Geometria i informalisme (1968-70), Biomorfismes (1970-72), Floracions (1972-74), Nous conceptes (1974-79), Quatre elements (1978-82), Signes (1982-86), Nous espais (1987-98), Entre segles (1999-2004), acabant amb la sèrie última Heràclit (2005-).

No pretenc en aquestes breus línies glossar la trajectòria i obra de Romà Vallès, on la matèria, espai, color, textures i el seu informalisme original, lirisme i reflexió conceptual, creen sobre els llenços tot un seguit d'encerts des de la primera obra abstracta —de materials d'experimentació i poc nobles encara—, allà per l'any 1955 fins avui.

Em considero un dels privilegiats que el dia 5 d'agost,

Els assistents demostren el seu interès per les explicacions de l'artista

passats cinc minuts de les onze del matí i com a primer acte de la Trobada Cultural 2007, vàrem recorre les estances del Castell de Vall-de-roures seguint-hi la paraula, l'emoció, la pedagogia i l'entusiasme dels joves 84 anys de l'artista. En obrir la boca es notà la seua activitat de professor, però encara més, la seua actitud enfront l'art.

En acabar la visita i quasi sentint les textures del quadre de

la sèrie Heràclit (núm. cat. 11002), José Miguel Gràcia, president d'ASCUMA, li va donar, ple de goig, les gràcies per la visita i la cessió desinteressada del quadre Floracions per a la composició del cartell i els díptics de la Trobada, oferint-li un poemari amb una dedicatòria poètica, referent a l'exposició. L'emoció de Romà Vallès ens sorprengué als reunits.

EL CENTRE DE TITELLES, A VALJUNQUERA

El passat mes de juny, els alumnes del CRA La Freixneda assistiren, al Poliesportiu de Valljunquera, a la representació de l'obra El Patufet, a càrrec de dos actors del centre de Titledes de Lleida. L'obra, que va fer la delícia de grans i petits, clogué el centenar d'actes que aquest any ha organitzat el Projecte d'Animació Cultural «Jesús Moncada», del Departament d'Educació de la DGA. En el finançament d'aquest acte hi col·laborà la Comarca del Matarranya.

Presència coral de la Franja a Barcelona

■ Antoni Bengochea

Així encapçala el número d'abril de la Revista de Música Catalana aquesta notícia (al costat de la qual es parla de Gerard Mortier, director de les Òperes de París i de la New York City Opera).

En l'article es ressenya l'actuació del Cor de Cambra de Beseit el dia 21 d'abril a l'església del monestir de Sant Pau del Camp, a Barcelona. Un públic que omplí de gom aquest important temple d'estil romànic, gaudí de les evolucions que li oferí el cor de Beseit, amb les seues dues versions: Els músics de Said i el Cor de Cambra de Beseit.

Aquesta trobada va ser organitzada pel compositor i director de música Manel Caveró i el seu cor actual, el Magíster Arte. Entre el públic hi eren presents importants personalitats de la música catalana, com el compositor Agustí Cofi i Grau o la llegendària organista Montserrat Torrent.

Després dels parlaments d'algunes personalitats assistents a l'acte, els beseitans van aparèixer a ritme de Pavana, abillats amb vestimenta renaixentista, i ens van regalar una primera part musical ancorada en la música medieval i renaixentista, amb peces coreografiades o dramatitzades amb narracions, a càrrec d'Albert Moragrega o de la mateixa

Margarita Celma, directora d'ambdues formacions.

La segona part, ja com a Cor de cambra de Beseit i vestits a la moda del segle XXI, interpretaren música de sempre: Cançons del Matarranya, la majoria populars. En aquesta part es va fer palesa la tasca de recerca que du a terme Margarita Celma al recuperar un repertori pràcticament perdut. També presentaren cançons de la pròpia directora amb textos del poeta Desideri Lombarte. La peça més emotiva va ser precisament «Elles», amb text del poeta pena-rogi i música de Margarita, recitada amb convicció i emotivitat per son germà Francisco Celma, que es va repetir al final a petició popular. També és el moment de destacar les excel·lents prestacions dels instrumentistes col·laboradors: la violinista Aurora Fontoba i els gaiters Sergio Esteve i Miguel Ángel Diaz. Per acomiadar el concert tres peces interpretades conjuntament pel Cor de Beseit i el Magíster Arte de Barcelona amb música catalana i aragonesa, i com a fi de festa una bona ració de casquetes del Matarranya acompanyades de la dolça mistela de la terra.

El concert es repetí a l'històrica vila de Castellterçol també amb una notable representació de l'àmbit musical català.

L'organitzador del concert, el mestre Manel Caveró, ens va contar que havia conegut als beseitans a la Plaça del Rei a Barcelona l'any 2005 i ell mateix ens parlà de la seva «qualitat, bon gust, elegància i distinció» i destacà «el sentiment i fermesa amb la que manté i conrea la nostra llengua i les tradicions pròpies que compartim.»

Aquest cronista afegiria, com a senyals d'identitat d'aquest cor, la seua cultura i intel·ligència.

Esperem que la tasca del Cor de Beseit i de Margarita Celma es pugui ampliar i tinga més possibilitats de ser reconeguda (especialment a Catalunya). De moment, amb aquests dos concerts, s'ha posat una important i sòlida primera pedra..

Pocs dies després ens trobem a Margarita dirigint un inter-

canvi de cors infantils a Calaceit entre una selecció de Xiquets del Matarranya i el cor infantil de Fraga, que ja és la segona edició i que pot ser el principi d'una important activitat coral infantil a la Franja, i unes setmanes posteriors el cor infantil del col·legi de Vallde-roures participà amb èxit a les «Primeras Jornadas de Música Coral Escolar de Aragón» a Saragossa, que organitza el Departament d'Educació Cultural i Esports del Govern d'Aragó, essent l'única coral de fora de la província de Saragossa que hi participà.

Ens sorprengué gratament el fet de presentar un repertori complet de música matarranyenca popular en català.

La gran activitat coral al Matarranya és un fet. Esperem que es reafirme i tingue la continuïtat que tots desitgem.

EL FOLKLORE TRADICIONAL EN CATALÀ A L'ESCOLA

Acaba d'eixir publicat el volum Cantem junts. Cançons arreplegades al Matarranya. És l'extraordinari resultat del Projecte d'Innovació i Investigació Educativa Cantem junts, coordinat per la professora de música Margarita Celma Tafalla, que s'ha desenvolupat en el CEIP Vicente Ferrer Ramos de Vallde-roures durant els cursos 2005-2006 i 2006-2007 i en què hi ha participat alumnat, professorat i una gran part de la població com a informant: pares, iaies, familiars, amics, veïns... El llibre, que també du un CD que ha enregistrat les composicions cantades pels propis alumnes amb acompanyament musical, conté una cinquantena de cançons, la major part recollides pels mateixos alumnes, organitzades per temàtiques diferents: per als més menuts, per a jugar, per celebrar festivitats, per ballar, per rondar... Cada cançó té anotat qui l'ha transmès, qui l'ha arreplegat, qui ha fet la transcripció musical, qui l'ha interpretat en el CD, la transcripció musical i també inclou un dibuix a tot color fet pels alumnes que il·lustra la cançó. Al final del llibre hi ha cinc temes harmonitzats a dues veus ja que el projecte educatiu ha inclòs com una activitat paral·lela la formació d'una coral escolar que canta aquestes i altres composicions musicals tradicionals. L'objectiu principal d'aquest projecte, com molt bé s'explica en la introducció, és intervenir en el folklore oral, abans no siga massa tard, a través de la seua recuperació, l'enregistrament i la valoralització com un ric llegat que es posseeix i que existeix des de fa molts segles formant part de la nostra llengua, de la nostra història i, en definitiva, de la nostra identitat cultural.

Carles Sancho

Rècord de participació al 10è descens de piragües del Cinca

■ **Jaume Casas**

Quatre-cents palistes van recórrer el passat 14 d'agost el riu Cinca, entre les poblacions de Fraga i Mequinensa, a la X edició del Descens del Cinca en Piragües. El descens, organitzat per la Comarca del Baix Cinca, els Ajuntaments de Fraga, Torrent i Mequinensa i els Clubs Capri de rem i Caiac Baix Cinca de piragüisme, va ser tot un èxit de participació, amb un nou rècord de palistes procedents d'Aragó, Catalunya, València, Madrid, Navarra, Castella i Lleó i el País Basc. També hi va haver rècord de seguiment, ja que van ser més de quatre mil persones les que van seguir la prova al llarg de tot el recorregut, d'uns 19 quilòmetres, encara que va ser a la sortida, al pont petit de Fraga, i a l'arribada, a l'embarcador del Club Capri de Mequinensa, on es van concentrar més persones.

La prova va transcórrer amb total tranquil·litat gairebé sense incidents, llevat d'un parell de bolcades sense importància i tan sols una dotzena de piragüistes va abandonar en el primer punt de recollida a Torrent. Aquesta desena edició ha estat de les més ràpides que s'han celebrat fins ara, ja que el primer palista que va arribar a Mequinensa, Enrique Rábano, ho va fer en poc més de dues hores i mitja, comptant el quart d'hora d'habitualment de Torrent de Cinca.

Un centenar de persones van vetllar per la seguretat dels participants

Com cada any, la sortida des de Fraga va ser el moment més espectacular de la prova. Sobre les nou del matí es van anar concentrant tots els participants al marge dret del Cinca, a la

JAUME CASAS

zona condicionada al peu del pont petit i el mur de l'avinguda Reis Catòlics. Després de quedar les piragües alineades al costat del riu, els palistes es van retirar fins al mur, i sobre dos quarts de deu va sonar el coet que anunciava la sortida. Els piragüistes van córrer cap a les seves embarcacions i el riu es va convertir en un bullidor de piragües, rem i armilles multicolors, amuntegats i intentant trobar el seu espai i la seva via, en una petita superfície d'aigua. A poc a poc, les piragües van anar enfilant-se pel riu, cap a Torrent i els més forts es van anar distanciant aviat. Després de sortir de Fraga, el silenci s'apodera del riu, encaixonat entre dues línies verdes de bosc de ribera, silenci sol trencat pel murmur de l'aigua i de les aus. Així, fins a Torrent, on es va fer l'habitualment, una petita pausa d'un quart d'hora per recuperar forces amb líquids i amb síndria, per continuar amb la part més dura del descens,

l'entrada a la zona de l'Aiguabarreig i l'embassament de Riba-roja, amb el camp de regates de Mequinensa, on l'aigua es mansa i obliga a avançar a cop de rem en uns últims quilòmetres inacabables, que posen a prova tots els participants. Afortunadament, en aquest tram la bellesa dels paratges de l'Aiguabarreig, permet al palista distreure's una mica.

Un públic molt nombrós esperava als participants a l'espigó d'entrada al camp de regates de Mequinensa i al llarg del passeig que acaba a l'embarcador del Capri, on va arribar cap a un quart d'una, la primera embarcació, la d'Enrique Rábano, que assegurava a l'arribar que «el descens és preciós i molt ràpid. L'última part és més esforçada però és bonic veure com s'obre el riu i s'arriba al pantà».

L'última piragua feia la seva entrada a pocs minuts de les dues de la tarda. Un piragüista navarrès que havia baixat

amb un nombrós grup de Tudela, comentava que «hem descobert un riu extraordinari. No ens ho imaginàvem, amb tant corrent. Ha estat un passeig molt divertit»; mentre que un altre arribat des de Tarragona coincidia amb ell, «la veritat és que no t'ho esperes així. Ha estat molt divertit i amb un traçat preciós. A més, tot molt ben organitzat. Sens dubte tornarem».

El coordinador del Servei comarcal d'esports del Baix Cinca, Dani Sorolla, es mostrava «molt satisfet perquè tot ha sortit segons estava previst. El descens ha estat molt segur i ha estat el més ràpid de tots. El riu portava un bon cabal i a més, l'habitualment de Torrent s'ha obert abans, amb el que s'ha guanyat temps». Sorolla comentava que «el descens ja s'ha consolidat com una prova social i recreativa i, potser, és el moment de donar un salt endavant, amb l'organització d'un descens de competició».

Compromís renovat

La tasca d'un governant no és la gestió, si volguéssim gestors contractaríem aquells que demostrassin una formació superior adequada i una experiència sòlida i dilatada, que avalés la idoneïtat del candidat per ocupar llocs d'alta direcció de la gran empresa que és el nostre municipi, la nostra comarca, la nostra comunitat o el nostre país. Un governant no és un gestor, en absolut. La seua tasca ha de ser el lideratge d'un projecte comú que tinga com a horitzó el país de Macià: políticament lliure, socialment just, econòmicament pròsper i espiritualment gloriós.

En l'àmbit lingüístic, els governants aragonesos han passat com a pèndols des de propostes de reconeixement, ni que fos tímidament, dels drets dels ciutadans parlants de català i aragonès, a plantejaments on es posava en dubte la qualitat de llengua d'allò que xapurrejaven en moments d'intimitat alguns aragonesos extravagants. Esclar que m'estic referint a idearis diferents, i a sigles diferents.

La legislatura actual es va encetar amb el compromís renovat d'aprovar una llei de llengües, i, recentment, la consellera Almunia ha anunciat que abans del mes de juny pròxim es presentarà un projecte de llei per debatre a Corts. També ha recordat que la llei no inclourà obligacions (!).

El dubte que tinc és si som davant d'un projecte de país políticament lliure, socialment just, econòmicament pròsper i espiritualment gloriós, o bé ens hem acabat d'instal·lar en la zona de l'acomentament de l'electorat. Ja ho veurem.

Susanna Barquín

Segona edició de la Nit de l'Art i la Creació Pintura, música i literatura, protagonistes al Palau Montcada de Fraga

■ D. Torrent

La segona edició de la Nit de l'Art i la Creació es va celebrar al Palau Montcada de Fraga el passat dissabte 25 d'agost, ja que el mal temps no va permetre que es pogués celebrar al barri de les Estressanes, davant per davant de la Casa Museu Salvador Sabaté. De tota manera, la cita artística va convocar al voltant de 140 persones, i també la sala d'actes del Montcada va quedar petita per acollir tots els que van seguir les tres hores d'intervencions i presentacions sobre pintura, música i literatura, principalment.

Es va dedicar la primera part de l'acte a Salvador Sabaté, a través del repàs a la vida i obra del pintor que va fer la seua filla i també pintora Divina Sabaté, i també al text que va remetre l'especialista en art Montse Sampietro, i que va llegir Paco Tejera.

Pel que fa a l'obra pictòrica de Divina Sabaté, els encarregats de comentar-la van ser la historiadora fragatina Enriqueta González i l'artista turc L'Altrange.

La segona part es va dedicar a la literatura, amb la lectura de contes, poemes de Joaquín Benedicto per part del Grup

de Lectura, i textos de Susanna Barquín, a càrrec d'Ana Barrafon així com un extracte de la novel·la publicada recentment per Ana Ballabriga i David Zaplana.

Altres intervencions destacades són la de Joaquín Salleras, que va realitzar una intervenció sobre l'estada a Fraga del pintor Velázquez, i la de Carolina Gonzalo, que va presentar una recopilació de diferents declaracions sobre el pintor Miquel Viladrich, realitzades per persones que el van conèixer.

La música també va estar present amb les tres actuacions que es van organitzar al llarg de la vetllada.

La Nit de l'Art i la Creació s'organitza anualment a finals d'agost, i compta amb la pintora Divina Sabaté com a comissària i l'historiador Joaquín Salleras com a coordinador. Tots dos compartissen entusiasme i ambició per projectar aquesta cita artística i fer-la gran en cada edició.

Altres intervencions destacades són la de Joaquín Salleras, que va realitzar una intervenció sobre l'estada a Fraga del pintor Velázquez, i la de Carolina Gonzalo, que va presentar una recopilació de diferents declaracions sobre el pintor Miquel Viladrich, realitzades per persones que el van conèixer.

SERÉS, PREMI NACIONAL DE LITERATURA CATALANA 2007

L'escriptor saidinès Francesc Serés va ser proclamat a finals del juliol passat Premi Nacional de la Cultura 2007 en la modalitat de Literatura, guardó que atorga la Generalitat de Catalunya i que està dotat amb 18.030 euros.

El premi, que serà lliurat en una solemne cerimònia el proper mes de novembre al Teatre Fortuny de Reus, va ser concedit a la seua obra *La força de la gravetat*, (Quaderns Crema, 2006), un conjunt de 17 relats inquietants, esgarrifosos a vegades, sorgits de les més autèntiques i senzilles entranyes de la realitat, però que esdevenen sorprenents i màgics en certs moments, amb la força torbadora de la imatge poètica i de la paraula, potser en aquesta ocasió més afilada i precisa i un xic menys barroca que en la seua colpidora trilogia «De fems i marbres».

El jurat del premi Nacional de la Cultura catalana també va distingir l'obra del realitzador televisiu Manuel Barrios, *Una mà de contes*, i dins de l'apartat de Cinema, la pel·lícula *Ficció*, del director barcelonès Cesc Gay, protagonitzada per Javier Cámara i Eduard Fernández.

També rebé aquest prestigiós premi la revista *Mètode*, dirigida pel biòleg i periodista madrileny Martí Domínguez.

Màrio Sasot

José Evaristo Cabistañ triat president de la Comarca

■ Jaume Casas

L'alcalde socialista de Torrent de Cinca, José Evaristo Cabistañ Cuchí, repetirà per tercer mandat consecutiu, com a president del Consell Comarcal del Baix Cinca, després de ser elegit a l'acte de constitució del nou consell que es va celebrar en el recent restaurat Castell de la capital, Fraga. Cabistañ va ser l'únic candidat que es va presentar i va rebre el suport dels tretze consellers socialistes (majoria absoluta en el consell) i dels quatre del Partit Aragonès, mentre que sis dels vuit consellers del Partit Popular es van abstenir. Els dos restants van excusar la seva assistència. Miguel Luís Lapeña serà el portaveu del PSOE, mentre que Antonio Romero i Nuria Soler ho seguiran sent del PP i del PAR, respectivament.

En el seu primer intervenció

després de ser elegit, Cabistañ va destacar com a principals temes per a aquesta nova legislatura, «la negociació del traspàs del segon bloc de competències i la construcció de la seu comarcal, que és una cosa molt urgent», qüestions en les quals van coincidir tots els grups. D'altra banda, també va apostar per «una política més decidida en qüestions com cultura i joventut» i per mantenir «la política de consens i de diàleg entre tots els grups».

Els portaveus del PP i del PAR van apostar per mantenir la política d'entesa, consens i responsabilitat que ha mantingut el consell comarcal fins ara. Antonio Romero va destacar que «l'equilibri territorial i la millora dels serveis són els pilars bàsics de la comarca i a ells s'arriba pel camí de l'entesa i el diàleg». El portaveu

popular va assenyalar també que «la nostra abstenció és un vot de confiança, però no un xec en blanc». Per la seva part, Nuria Soler va assegurar que

«el suport al president és la prova que el PAR està pel treball conjunt per consolidar la comarca durant aquesta legislatura».

ESTAMPES RIBERENQUES

Més Viladrichs

■ Quim Gibert

Si un artista i intel·lectual ha elevat Fraga a un cert nivell internacional aquest no és altre que Miquel Viladrich (Torrelameu, 1880 - Buenos Aires, 1956). Ho va fer pintant fruits d'horta, unes filadores, un casament, una xiqueta amb un cistellet, un altra amb un gall i un reguitzell d'escenes costumistes d'aquesta vila. Montserrat Sampietro, experta en la figura i obra de Viladrich, és de l'opinió que l'interès del pintor era «copsar les actituds immutables que reflecteixen la permanència de les tradicions per sobre del pas del temps» (revista Fogaril i calaixera, núm. 61). Amb motius més aviat terrenals i casolans, els olis de Viladrich han trencat fronteres. Ben mirat, beure de les pròpies arrels és altament creatiu i seductor, fet que desvetlla interès més enllà de l'àmbit local.

Passa justament a l'inrevés quan es renuncia a la cultura pròpia en bé d'una altra suposadament superior. En aquest sentit, segons el filòsof Ferran Sáez Mateu, creure que tot allò que no és propi és millor és el provincianisme: «una mena de xenofília acrítica, apoquida, neuròticament acomplexada, d'una ridícula monumental, que ha estat aprofitada per la cultura de masses».

Per poder transmetre l'autenticitat d'un lloc abans cal estar-hi ben arrelat. «Arrels pregons, arbres alts», diu en un poema Pere Quart. Malauradament les polítiques institucionals aragoneses desplegades a la Franja sempre han tendit al contrari. El castellà acostuma a figurar com si fos la llengua autòctona en detriment del català, que passa a rebre un tracte similar al d'un idioma aliè. Tant és així, que per segon camí consecutiu el claustre de l'IES Bajo Cinca de Fraga ha tornat a refusar la inclusió del català en dues assignatures de 1r d'ESO de cara el proper curs escolar. I, fins i tot, els promotors de les Jornades Interculturals plantegen aquesta convocatòria anyal a Fraga en llengua castellana. Aleshores, com es pot gosar convidar que s'integrin els nouvinguts si els organitzadors de les esmentades jornades, molts d'ells castellanoparlants (i monolingües), han estat incapaços de fer-ho en termes lingüístics malgrat els anys que fa que viuen entre nosaltres?

Precisament en bé de la diversitat i la igualtat de drets, José Bada (Favara, 22-12-29), exconseller aragonès de cultura, és del parer que cal tenir enfortides les arrels pròpies: «sempre m'ha paregut negatiu i violent desarrelar als nostres xiquets de la seua llengua materna portant-los a un medi hostil com és l'escolarització en castellà. A la Franja s'hauria d'accedir a l'alfabetització en català» (revista Temps de Franja, núm. 24).

Assentar les bases perquè continuïn sorgint homenots de la sensibilitat i la saviesa de Viladrich, revertiria en favor d'una societat més orgullosa del seu patrimoni. Fins i tot del seu patrimoni lingüístic.

Jose Luís Moret Ramírez, Alcalde de Fraga

«El pacte PP-PAR a l'Ajuntament»

Pregunta. En primer lloc, i de manera retrospectiva, ¿quina valoració en fa dels resultats del 27 de maig del 2007 en relació als dels anteriors comicis municipals del 2003?

Resposta. El PP ha pujat en vots, amb un nou regidor, i el PSOE ha baixat en vots i ha perdut un regidor. Un problema és la baixa participació dels electors. També un tema a valorar és la concurrència d'altres partits amb que es competeixen sectors ideològics de l'electorat: el PAR –traient vots al PP–, i ALCiVi i la CHA, traient-los al PSOE. Això és el joc democràtic i s'ha de saber acceptar així.

P. Pacte amb el PAR que és grup mixt. Com es va viure des de l'executiva local del PP aquesta situació?

R. A nivell local va ser un acord tranquil, sense pressions, per formar un equip humà de nou persones i treballar per la ciutat. No tenim un acord per escrit, sinó que ens reunim permanentment per valorar i prendre decisions, sense tindre en compte sigles, sinó com a equip de treball, amb un criteri únic consensuat. Afavoreix això que els dos programes electorals són similars.

A nivell del PAR de Saragossa les coses van ser diferents, res a veure amb la situació que es vivia a Fraga. Jo confiava plenament, a nivell personal, en els dos regidors del PAR i en la seva voluntat.

P. En relació a la nova situació dels edils no adscrits, com quedarà el reglament i la situació jurídica dels dos regidors afectats?

R. El reglament vigent està obsolet i no contempla cap possibilitat semblant. Modificarem el reglament i pot estar llest en un parell de mesos,

però sí vull dir que no sols es modificarà la creació del grup mixt, sinó que s'actualitzarà l'articulat del reglament a nivell general, amb la participació de tota la corporació local en el nou projecte.

P. De les seves propostes recollides al programa electoral, quines són les prioritàries i més urgents quant a implementació?

R. Hi ha tres projectes prioritaris d'infraestructures que van per bon camí: la neteja del riu Cinca, el tercer pont i la residència de gent gran. Un servei que sí que ens preocupa i volem millorar a curt termini és el de neteja municipal i recollida de residus. Aquest tema està condicionat a la partida pressupostària, als recursos humans existents i a la gestió compartida amb altres administracions, com la Comarca del Baix Cinca, però és prioritari per a nosaltres.

P. El tema de l'aigua de boca va ser estrella en el darrer plenari de la passada legislatura i, segons alguns, vinculant en els resultats electorals. Ho creu així? Quina valoració en fa de

la manera d'afrontar-ho de l'anterior equip de govern?

R. Si va influir, no ho sé del cert perquè vam treure el tema abans de la campanya electoral però, de tota manera, les nostres informacions eren certes i en aquell moment l'aigua de boca de Fraga no era potable. Vam buscar, arrel de la contraofensiva d'altres forces polítiques en precampanya electoral i d'alguns responsables tècnics, uns informes de laboratoris solvents, acreditats i independents, demostrant amb anàlisis d'aigua que teníem raó. A partir dels nostres informes, es van prendre mesures que van millorar la qualitat de l'aigua. Tema a part és la terbolesa de l'aigua, que no té res a veure amb els microorganismes. Aqualia ha fet un informe tècnic dient què caldria fer, on suggereixen una depuradora, que costa dos milions d'euros, i arreglar tota la infraestructura, amb un cost total de deu milions d'euros. És això el que estem estudiant.

P. A poques setmanes de les festes del Pilar, quines són les novetats que tindrem enguany?

R. Les novetats no són moltes ja que quan vam prendre possessió no hi havia res fet i el pressupost de Festes estava molt exhaurit. El que sí que serà diferent seran les ubicacions d'alguns actes del programa: les orquestres de les nits es faran a la Sala Tempo, la Gala de proclamació serà al Cine Florida i les firetes estaran ubicades parcel·les municipals a la zona del SUP 2.

P. Parlem dels regs. Ballovar té aprovat des de juliol el projecte del sector XIX de Monegres II. Què farà l'Ajuntament per accelerar la situació dels nostres sectors?

R. Començarem aquest mes els contactes amb la DGA, incrementant les gestions i fent un seguiment exhaustiu del projecte en relació als sectors de Fraga. Cal posar molta atenció als regs perquè és un tema del què se'n parla molt i realment hi ha molt poc de fet.

«El reglament vigent està obsolet i s'ha d'actualitzar»

P. De moment, camí dels 100 dies de govern, l'ajuntament de Fraga no ha editat res en bilingüe. Ho hem de considerar l'statu quo existent i que, per tant, ja us va bé, o el nou equip de govern ens donareu una alegria a molts, utilitzant també el català a les edicions de l'ajuntament?

R. Editar tota la informació en les dos llengües dispara el pressupost, però sí que cal tindre en compte que tenim una ciutat bilingüe. A dia d'avui, l'equip de govern encara no ha pres cap decisió en quant a la política que portarà l'ajuntament sobre aquest

ment va ser un acord tranquil»

tema. És una de les decisions que hem de parlar i de prendre.

P. La «patata calenta», al menys fins ara, ha sèt la revisió del Pla general d'ordenació urbana (PGOU). És un objectiu d'aquesta legislatura?

R. En principi, no és un objectiu d'aquesta legislatura.

P. Una de les darreres notícies ha estat l'inici a primers d'octubre de les obres de condicionament de les riberes del riu Cinca, fent-ho coincidir amb la nova pavimentació de l'avinguda de Reis Catòlics. Com es desenvoluparan aquestes obres? Afectaran d'alguna manera a la planificació de les Festes del Pilar d'enguany?

R. No, realment no coincideix. Primers es netejaran les riberes del Cinca al setembre. Després de les festes es continuaran amb actuacions d'aquest projecte, com l'equipament per als pescadors, Villa Fortunatus, etc. La millora de Reis Catòlics podria començar a primers de l'any que ve, però abans parlarem amb els comerciants de l'avinguda, i intentarem que es treballi de manera intensiva per minimitzar els efectes i el temps de les obres.

P. Continuem amb obres, les de l'antiga N-II. Renovació de les conduccions d'aigua, projecció de quatre rotondes, condicionament de voreres, passarel·la del cementiri... quants mesos tindrem la ciutat amb el cartell de «Obres. Disculpeu les molèsties»?

R. Realment les actuacions recollides al projecte de la NII seran llargues perquè és un projecte ambiciós i que renovarà una de les zones o artèries més importants de la ciutat. Haurem de tenir una mica de paciència per tenir una Fraga modernitzada i millorada.

P. Aquest projecte de la travessia de la N-II no inclou

l'avinguda de Madrid. És així? En quin punt es troba el projecte de la construcció de l'aparcament subterrani en aquesta avinguda i quina és la posició de l'equip de govern?

R. No, no. El projecte de la travessia sí que inclou l'avinguda de Madrid. La situació és la següent: el tram de l'avinguda de Madrid tenia una execució condicionada a què es fes l'aparcament subterrani però això no és real, perquè

l'aparcament subterrani ni té projecte ni té partida pressupostària assignada.

Per aquests motius, l'aparcament no és una opció ni una realitat. I nosaltres, el que volem és que l'executi el projecte de la travessia en la seva integritat, des de la carretera d'Osca fins a la carretera de Seròs, sense que quedi pendent el tram de l'avinguda de Madrid.

P. Passant a l'àmbit comarcal, ¿quina valoració en feu de

què cap del representants del PP a la Comarca estigui a l'organograma de govern de l'ens? El motiu d'això seria que el grup del PP no va votar a favor a l'elecció de l'actual president comarcal...

R. Tenim dos vicepresidències, una la de Rosana Aguilar –regidora de Cultura de Fraga i l'altra la d'Angel Torres –alcalde d'Ontinyena-. De moment, és el que hi ha.

ALCIVI FA VALORACIÓ DE LA SEUA ENTREVISTA AMB L'ALCALDE DE FRAGA

El partit polític ALTERNATIVA CÍVICA va emetre un comunicat de premsa on recollia les valoracions i els continguts de la primera reunió que va mantenir aquesta formació amb l'alcalde de Fraga, José Luís Moret, el passat 30 d'agost.

La delegació d'ALCivi, encapçalada pel secretari general Agustí Vilar, va transmetre a la primera autoritat municipal les seues propostes per a la present legislatura de la nova Corporació fragatina.

ALCivi va proposar a Moret la creació del Consell Econòmic i Social, com a element dinamitzador de la gestió dels projectes socioeconòmics de la ciutat, integrant totes les associacions i col·lectius, proposta que el senyor Alcalde va acollir amb una immillorable predisposició.

Tanmateix, ALTERNATIVA CIVICA va transmetre la seua preocupació tant per la lentitud del procés de concentració parcel·lària del Pla de transformació de regadius de Monegres II, corresponent al terme municipal de Fraga, com per la injustificada falta d'informació de la promesa fàbrica de conserves del barri de Llitera, un camí l'ajuntament va requalificar el sòl per a eixa finalitat.

En aquesta reunió desenvolupada en un clima de cordialitat i compromís, ALCivi també va proposar la retolació en bilingüe del transport urbà municipal, de la mateixa manera que a les instal·lacions esportives, amb l'objectiu d'identificar eixos serveis, entre d'altres, amb la ciutat.

Respecte a la pròxima implementació del sistema de televisió digital terrestre, ALTERNATIVA CÍVICA, responent a la demanda generalitzada de la població fragatina, va reivindicar que l'ajuntament de Fraga habiliti la infraestructura tècnica necessària per garantir la recepció del paquet de canals de TV3, i així mantindre i ampliar l'oferta actual.

En altres temes, com la Residència de gent gran, encara que es va coincidir plenament en la seua urgent necessitat, van quedar patentes les diferents postures ideològiques de les dues formacions polítiques respecte del caràcter públic –defensat per ALCivi- o privat del servei.

Respecte al tema sanitari, es va sol·licitar informació sobre el Centre d'alta resolució i el seu consorci, a nivell de funcionament, àmbit i gestió de l'òrgan. ALCivi va mostrar la seua preocupació sobre la qualitat dels serveis del centre i la política de derivacions de pacients a altres centres hospitalaris.

Finalment, es demanà al senyor Alcalde fomentar la participació democràtica dels ciutadans, regulant un torn de consultes als membres de la Corporació Municipal, una vegada acabades les sessions plenàries. Aquesta iniciativa quedà pendent de l'estudi de l'alcaldia.

Cent anys de l'IEC

L'Institut d'Estudis Catalans, durant tot l'any 2007, ha organitzat tot un seguit d'actes de gran relleu per commemorar el centenari de la seva fundació. No fa gaires dies ha inaugurat una exposició històrica a la seva seu del que han estat aquest cent anys.

L'IEC fou fundat per Prat de la Riba, el 1907. La intenció del seu fundador i col·laboradors era vertebrar un programa cultural de gran abast i afermar la cohesió interna de la comunitat científica catalana per aconseguir el seu reconeixement internacional. Aquest reconeixement aviat fou aconseguit. L'any 1923 l'IEC fou admès com a membre de la Unió Acadèmica Internacional. Amb Pompeu Fabra s'aconseguirà la normativització lingüística i avui l'IEC és l'òrgan de màxima autoritat lingüística en tots els territoris de parla catalana.

Amb la mort del general Franco i en camí de la normalització democràtica, el novembre de 1976 es legalitzava l'existència de l'IEC, tot donant-li com a àmbit d'actuació «les terres de llengua catalana».

Al llarg d'aquests cent anys l'IEC ha realitzat diversos estudis i actuacions de caràcter científic per tot el territori de la Franja de Ponent, principalment en l'àmbit de la història i la llengua. Actualment dos membres de la Secció Filològica són de la Franja.

En les primeres publicacions hi ha articles sobre els poblat ibèrics de la comarca del Matarranya i l'any 1915, sota la direcció de Bosch Gimpera, es van emprendre d'una manera sistemàtica les excavacions del poblat de Sant Antoni de Calaceit.

Joaquim Montclús

Intens i exitós estiu cultural a Benavarri

■ Carles Barrull

La Capital Cultural de la Ribagorça ha acollit la Festa de la Coqueta, la recuperació del Ball dels Salvatges i la multitudinària romeria comarcal

La Ribagorça, comarca pirinenca i turística, acostuma a tenir uns estius plens de dinamisme i vitalitat, que contrasten amb la resta de l'any, i aquest any les diferents festes locals han continuat animant els dies i les nits dels nombrosos turistes i visitants que hi passen uns dies.

Benavarri, la Capital històrica i cultural de la Ribagorça, no ha estat menys i continua batent records de tot tipus. La IV Festa de la coqueta on s'explica i es mostra la elaboració d'aquest embotit aposta per a ésser la coqueta més gran del món AMB VUIT quilos de coqueta i on es repartiren tres mil racions entre els més de dos mil assistents.

El dia 18 d'agost, enmig de la festa petita de la localitat, es recuperà el «Ball dels Salvatges», dansa d'origen medie-

val, perduda al segle XIX i recuperada al 1954. i que es recuperava a la Plaça Major de la vila després de dos anys de recerca i documentació, per part de l'etnòleg, Manuel Benito.

A la recuperació d'aquest tradicional ball fou possible gràcies al grup de teatre Pingaliraina, del professor de dansa tradicional Jesús Rubio, de Roberto Serrano de la «Orquestrina del Flabirol» i d'una empresa saragossana

de vestits antics i molt especialment als cent cinquanta veïns que junt amb els membres del grup de teatre foren els veritables protagonistes de l'obra.

Finalment, el dia 1 de setembre, més de dues mil persones es reuniren a Benavarri a la vint-i-novena romeria comarcal de la Ribagorça sota el lema «María, Madre de la Esperanza». En ella es congregaren trenta-dues verges procedents dels diferents llocs de la comarca i de Lleida, Fraga i Alcanar. L'homilia concelebrada per vint-i-dos sacerdots fou presidida pel Bisbe de Barbastro-Montsó, Alfonso Milián i hi assistiren nombroses polítiques locals i comarcals.

TOT CONTINÚA IGUAL

Els diferents cartells que es realitzaren des de l'Ajuntament de Benavarri per a la «Festa de la Coqueta» i els «Ball dels salvatges» semblaven indicar un gir vers el bilin-

güisme escrit que fou ben rebut per diferents sectors locals.

Ara bé, l'utilització exclusiva de la llengua castellana en tots els actes demostra que per a l'Ajuntament, que tan content estava dels seus cartells, el castellà és el vehicle d'expressió de tots els seus habitants, oblidant-se que té actes en català com la pastorada... o potser «por la diversitat cultural, la multiculturalidad y la globalización, todo se hará en la lengua del imperio», fins i tot la Pastorada, que fins ara queda com trista reminiscència d'una llengua viva al carrer, de la qual, es pot fer cartells bilingües i contínues promeses que amb el pas del temps... tot queda igual, i fins i tot pitjor que abans, en definitiva la política continuista del «café per a tots... otro capuchino?».

Areny i el museu dels dinosaures

El passat 7 de juliol el President del executiu aragonès, Marcelino Iglesias, junt amb el President de la Diputació d'Osca, Antonio Cosculluela i l'alcalde d'Areny, inauguraren el «Museo de los Dinosaurios de Arén» i anteriorment va inaugurar les piscines de Tolba on va insistir en la Llei de Llengües que pensava aprovar en un any. A Areny de Noguera, en un discurs completament en català el president va apostar pel desenvolupament de les fronteres aragoneses exemplificat en el nou Museu, en les pistes d'esquí i en el polígon industrial de Benavarri, tot uns projectes de desenvolupament que per a Areny es veien acomplerts el passat dia 7 de juliol.

Néstor Sanchiz guanya el II Concurs de Pintura Ràpida

■ Fernando Sabés

Un total de 33 pintors han participat al II Concurs de Pintura Ràpida de la Comarca de la Llitera, que s'ha celebrat a Tamarit. La jornada va comptar amb una nombrosa presència de públic que va gaudir de les creacions dels pintors en els bells racons de la ciutat. Els pintors procedien de les províncies d'Osca, Saragossa, Lleida, Girona, i Barcelona.

El concurs, amb el lema «Tamarit, una realitat viva», ha estat organitzat per la Comarca de la Llitera i l'Ajuntament de Tamarit. A més ha comptat amb el patrocini d'Ibercaja i la col·laboració de les Ames de Tamarit i diverses empreses privades.

El guanyador del primer premi de concurs va ser Néstor Sanchiz, de Sant Feliu de Guíxols (Girona), que va pintar una aquarel·la en el qual es

podia veure un racó del casc històric.

Els premis van ser designats per un jurat format pels artistes Teresa Barroso, Mario Molins, Eugenio Escudero, Javier Puértolas i el president de la Comarca de la Llitera, Josep Anton Chauvell.

En concret, els 11 premis atorgats van ser els següents:

1r Premi Comarca de la Llitera (1.000 €): Néstor Sanchiz, de Sant Feliu de Guíxols (Girona).

2n Premi Excm. Ajuntament de Tamarit (700 €): Mercè Humedas, de Lleida.

3r Premi Ibercaja (600 €): Amadeu Satorra, de Barcelona.

4t Premi Ames de Tamarit (500 €): Juan Vila, de Sant Quirze del Vallès (Barcelona).

5è Premi Agropienso (400 €): Manuel Guillén, de Saragossa.

6è Premi Assessoria Castanera (300 €): Antoni Sierra, de Lleida.

7è Premi Literana de Forrajes (200 €): Juan Espax, d'Aitona (Lleida).

8è Premi Casa Galindo (200 €): Julián Morancho, de Lleida.

9è Premi Montoris (200 €): Jordi Pons, de Girona.

10è Premi Construccions i Cobertes Conrado S.L. (200 €): Rafael Badía, de Lleida.

11è Premi Assessoria jurídica, laboral i comptabilitat Benedico (200 €): Juan José Català, d'Alpicat (Lleida).

L'alcalde de Tamarit de Llitera, Francisco Mateo, va destacar l'excel·lent nivell que s'ha pogut veure entre les creacions.

Per la seva banda, el president de la Comarca de la Llitera, Josep Anton Chauvell, va

indicar que «ha estat un encert organitzar aquest segon concurs de pintura ràpida. De la mateixa manera que l'any passat a Valldellou, la participació ha estat notable i l'expectació entre el públic ha estat important».

El II Concurs de Pintura Ràpida de la Comarca de la Llitera s'ha celebrat dins dels actes previst a les Festes Majors de Tamarit de Llitera. Els quadres han estat exposats fins al 9 de setembre a l'Ajuntament de la localitat, podent-se adquirir la major part dels mateixos, excepte els premiats.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Universalisme (massa cuit)

■ Ramon Sistac

Si cregués que hi ha terres beneïdes per Déu, o unes més beneïdes per Déu que unes altres, pensaria sens dubte que el Maresme compleix eixa condició. I no crec pas que m'encegue la passió, ni tan sols pel fet de ser, diguem-ne, «maresmenc consort». En tot cas, després de vint-i-cinc anys de relacions intermitents amb el Maresme, estic en condicions de constatar que és una terra bellíssima i amable, que conté les essències de la mediterraneïtat i on encara resta una nombrosa pagesia i, molt més residualment, una petita flota pesquera. Llum, paisatge –mar i muntanya– i bons aliments. Millor impossible.

Tanmateix, el Maresme és una terra ferida. La seua industrialització primerenca (va tindre el primer ferrocarril de la península Ibèrica) i, sobretot, la seua proximitat amb el Cap i Casal (que l'està convertint, progressivament, en un dormitori de Barcelona) va provocar, provoca i, malauradament, continuarà provocant una destrossa urbanística i paisatgística digna ben bé de la baixa Costa Brava. El paradís substituït per l'especulació.

I, amb tot açò, una societat canviant, gairebé substituïda. En un país on encara hi ha pagesos dels de la paia a l'ui, pul·lulen immensos contingents de persones que, o bé parlen el català urbà piho, xava o camacu o, molt més sovint, mostren el menyspreu més gran cap a l'idioma autòcton. I ací entra l'anècdota lingüísticogastronòmica de l'estiu. Un vespre xafogós al port del Masnou. Hora d'entaular-se. Els musclos, acceptables; les sardines, no (per què les han de coure sense tripa? Queden eixarreïdes i presenten un aspecte grotesc!). Per a llegir la traducció catalana de la carta del restaurant –la llei els obliga a oferir-la– has de menester una lupa o, millor, un microscopi. Però el millor de la jornada està encara per arribar. Davant una parella de guiris que acuden a sopar, gairebé sense donar-los temps a parlar, el cambrer exclama, umflat com un paó i amb veu ben forta perquè el senta tothom: No entiendo nada: sólo hablo español. Tota una declaració de principis, tota una confessió d'estupidesa. La ignorància és una xacra que es pot portar amb tota la dignitat del món (al capdavant, no tothom ha tingut les mateixes oportunitats, o les mateixes habilitats), però només un cretí en pot fer bandera. Heus ací per què els espanyols del morro fort no entenen, ni entendran mai, res de res: el monolingüisme els és un motiu d'orgull. Per cert: l'ajudant del cambrer, tot negre ell, parla un català més que acceptable, amb accent sabrosón. I, pel que pareix, entén totes les llengües del món. Que vagen badant!

La jota

Per alguna raó la jota per antonomàsia és la «jota aragonesa», quan també hi ha jotes manxegues, navarreses, murcianes... Els seus orígens són populars; ho demostren les seues lletres senzilles, repetitives, adaptades a l'estructura mètrica de la cobla i el seu ritme de 3/4, amb guitarres, bandúrries, llaüts i castanyoles. Com a dansa popular acompanyava moments de festa familiar o comunitària, de ronda o de treball.

Amb lo temps, imbuïda del caràcter «decimonònic» i les dèries simètriques de grups de «Coros y danzas», el concepte de la jota ha variat, fent-se espectacle uniformat i coreografia organitzada de manera quasi gimnàstica. Així és com la contemplant ara a les festes majors de moltes de les nostres viles i així és com provocarà l'aplaudiment de molts espectadors, que sempre l'han conegut d'esta forma.

No obstant, últimament, grups de folkloristes, estudiosos i intèrprets, reivindiquen tornar als orígens lúdics i espontanis d'un cant i ball que s'improvisava i demanava la participació més que l'expectació del públic, igual que els pasdobles, tangos o valsos. Des de institucions oficials es convoquen premis renovadors, i cal destacar que l'Ajuntament de Saragossa en convoca un, enguany en la convocatòria que fa deu, en tres modalitats: per a «cobles aragoneses» en llengua castellana, catalana i aragonesa, una mostra que reconeix —honoríficament— la realitat trilingüe de una comunitat sense llei de llengües i que salta per damunt de tòpics simplistes sobre l'essència aragonesa, associada amb una mostra folklòrica i una sola de les anteriors llengües.

María Dolores Gimeno

Moviment pendular

■ Josefina Motis

Vista general d'Albelda

Com sabem, en diferents territoris de la Franja, mancomunitats o comarques, van ser els herois dels 80 que van treballar molt per donar valor i acceptació de la nostra parla, creant associacions i publicacions. Després es van unir aquests grups comarcals creant Iniciativa per la Franja i aquesta revista, a la que, s'hi han afegit intel·lectuals dels 90. No podent-hi faltar molts que som producte conseqüent dels 60 —que es quan es va incubar el gran canvi de mentalitat i lluita per les llibertats i identitat de les persones— i que ja estàvem interessats amb les associacions i publicacions anteriors de les comarques d'aquest territori.

Hi va haver un temps que pensàvem que aniríem evolucionant cap endavant i que el progrés personal i social, no tindria marxa enrere. Però està comprovat que l'evolució humana i l'ordre de valors ha anat fent moviment pendular molt manifest. El que si ha anat endavant és el consumisme, que tant ens sorprenia en el seu començament ferotge, i els interessos econòmics al voltant del que es mou quasi tot.

Situats aquí, l'evolució amb les tècniques i comoditats, fent-ne abús per sobre de les possibilitats, amb la rendibilitat econòmica com a únic objectiu,

el pèndol aquest podria fer una sacsejada deixant-nos en els temps més primitius, tornant al temps del llapis, i del candil. Això es manifesta amb catàstrofes i incendis que mai tindrien que passar. Apagades que no s'havien vist mai ni ens podíem imaginar. Mitjans de transport que no saps quan sortiran, i menys, quan arribaran. Instal·lació de reg per aspersió, seguint més interessos industrials que de la pagesia o de les finques individuals que poden quedar hipotecada de per vida, i, uns quants anys mes.

Això del reg afecta a alguns termes dels pobles de la Llitera, entre ells Albelda, que estan dividits en finques petites entre 4 i 10 Ha. Hi ha molts propietaris que tenen aquests trossets a diferents partides molt separades com a la Cornassa, Ametllereta, Espatal, Comú i Callissos. O a Ambruno, Guardiola, Olivar i Santes Creus, etc etc. I no diguem si una finqueta d'aquestes s'ha de dividir per tres o quatre hereus a mig termini.

Han rebut molta pressió per entitats de fora i càrrecs del poble mateix, per instal·lar aquests tipus de reg, com si fos la única forma de progrés, d'estalvi d'aigua, i amb la coetilla de que si no es posa tindran només 10 o 12 litres per segon

i amb això no es pot regar.

Això darrer, d'entrada, és un xantatge inadmissible, perquè sigui com sigui, s'haurà de donar l'aigua segons la que es disposi i la que toqui a la extensió de la finca.

I tots els altres arguments es poden debatre. Per petites finques sembla més adient que es pugui disposar de dipòsits i instruments o muntatges que es tenen en particular. Unes bones bases per distribuir a diferents tomes, i unes portilles graduades per utilitzar l'aigua segons la quantitat que sigui oportú gastar. Això ha anat progressant així, de la manera més raonable. L'estalvi d'aigua pel sistema de degoteig tampoc és clar. Si a una extensió de terra necessita una humitat de X profunditat, tanta aigua es necessitarà pels aires com per terra, amb la particularitat de que amb grans calors es pot perdre per evaporació una bona quantitat tan a l'aire com a l'arribar al terra molt calenta.

Això requereix unes instal·lacions molt costoses de tuberes superficials i subterrànies, i no diguem el mecanisme d'entrada a cada tros. En bastants propietats es va posant, això sí, els hi donen mooooooits anys per pagar una gran quantitat per Ha.

Aquest reg per tuberes subterrànies i per sobre terra, si que és ben oportú per finques molt grans, amb bancals de diverses hectàrees. N'hi ha algunes en el terme. També la pròpia saviesa del pagès i dels propietaris ho havia muntat així.

Sembla que el progrés hauria de ser el de la capacitat de fer les coses oportunes en el lloc adequat. Utilitzar els mitjans dels que es disposa tenint molta cura de la conservació dels mecanismes i del medi ambient. Sembla que el pèndol, en aquest tema, està a la banda més perillosa.

El documental *Aguaviva* projectat a la Codonyera

■ José Miguel Gràcia

El disset d'agost varem rebre a la Codonyera la jove directora de cinema, Ariadna Pujol. El motiu de la visita, com podeu suposar, era la projecció del seu premiat llargmetratge documental, *Aguaviva*, el qual, tan bones crítiques ha rebut d'ençà la seua presentació. Venia de Pena-roja, on s'havia presentat la nit anterior. Després de dinar al Bar de la Plaça, i per una sèrie de circumstàncies, gaudirem escoltant unes quantes cançons del folklore argentí –Atahualpa Yupanqui, Los Chalchaleños, vidalas, zambas i chacareras– d'un parell de vinils, els quals perdien la virginitat en aquells moments.

En primer lloc s'ha de dir que *Aguaviva* és un documental coral on les protagonistes són les dones sense dubte. Segons ens va dir l'Ariadna, és el resultat de cent vint hores de gravació, que havia portat a terme obertament, tot esperant que els protagonistes hi sorgiren per ells mateixos.

Per el que fa referència al col·lectiu d'emigrants que destaquen, altrament dit, els protagonistes se'n podria dir el mateix.

Al marge de tot allò que s'ha escrit del documental, jo voldria fer esment a algunes de les escenes, sense ànim d'exhaustivitat ni seguint l'ordre d'aparició, les quals considero de gran interès per l'encert en presentar els problemes de l'emigració, de la llengua, l'acceptació dels nou vinguts, de la nostàlgia, de la pèrdua de la identitat, de la vellesa, i alguna coseta més.

Tot un manifest d'allò que es pensa del català occidental, parlat per aquells indrets: dos dones d'Aiguaiua i una altra que parla en mal castellà. On és el problema?, qui el té?,

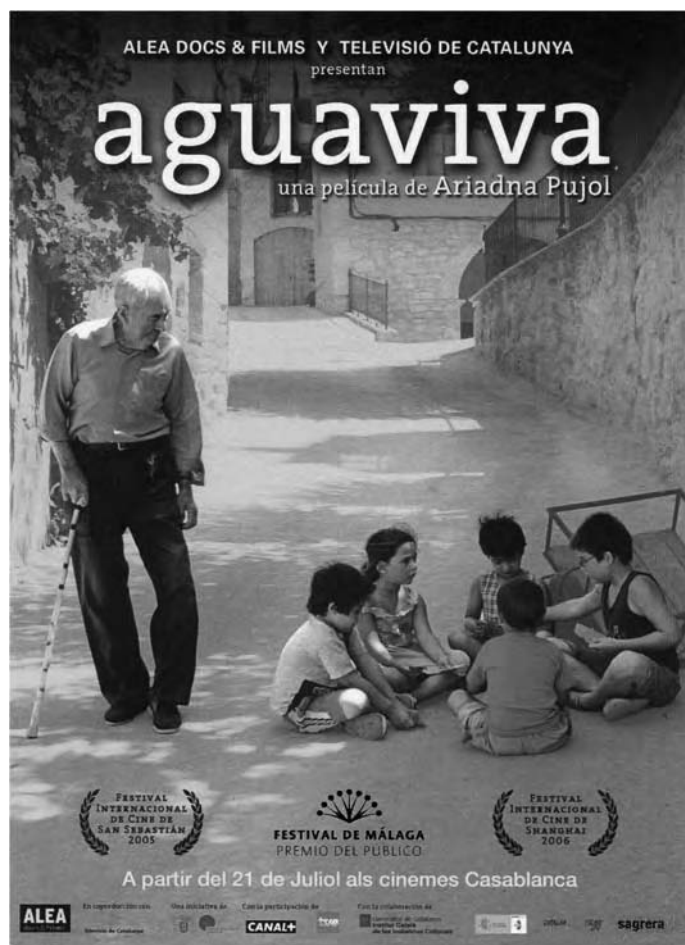
quina hauria de ser la solució? i una conclusió salomònica.

No puc entendre com en un espai de temps tan curt, unes dones que miren hieràticament per TV un casament important, poden fer uns comentaris tan graciosos, i que dits en el context de la cerimònia, obren la porta a la crítica d'una institució espanyola.

En una altra escena mare i fill juguen amb els records, però el motiu de la sobretaula és un altre: l'allargament de la vida i les seues conseqüències.

Dues famílies arribades d'Argentina són les protagonistes dins del grup d'immigrants. Força diàleg familiar i poca relació amb els vilatans.

Van sorgint com un rosari de cireres del cistell de les converses, les motivacions del viatge, les relacions familiars, allò que pensaven trobar i que pensen que han trobat, com veuen els aiguaiuans, el temps, la distància, el futur, la nostàlgia, l'economia, el retorn, tot un munt de temes, veritable catàleg dels problemes de l'emigració. Plànols i escenes tan espontànies com estudiades en el muntatge. En versos d'Atahualpa Yupanqui, a estones, hi sembla que canten els protagonistes: «Yo no quiero cantar la vidala porque es canto triste/ es dolor y ausencia, corazon y caja/yo quisiera cantar algo alegre pa engañar el alma/ pero me parece que el sentir que siento, es pa la vidala/ es pa la vidala». I aquells que es quedin treballant a Aiguaiua o la Sorollera alguns anys, i els seus fills, es veuran en la necessitat de cantar els versos de Eduardo Falú, i en boca de Los Chalchaleños: «La casa ya es otra casa,/ el árbol ya no es aquel/ han voltiau hasta el recuerdo/ entonces, ¿a qué volver?».

No voldria oblidar les escenes del capellà, el qual em costa creure que no fos un actor. I també quan aquell vell, a la Sorollera, mira els xiquets que juguen al carrer, passa la mà delicadament pel cap d'un d'ells, i sembla que una subtilíssima expressió de goig li treu l'amargor dels anys. Tal vegada pensa que s'ha començat l'esmerç de present per al bastiment del futur de la vila

Uns camions que venen i

van, uns tocs de tambor «buñuelinos», un campanar que apunta al blau, música de bandoneó, una festa, un camp de roselles que esclata vermell i ben seguts, espero que en gaudireu de la magnífica pel·lícula documental, si no l'heu gaudit encara. Un grup de persones, a la Codonyera, la varem seguir amb molta atenció i interès i varem petar la xerrada amb l'Ariadna. Un cop més li agraiixo la visita en nom dels assistents.

TEMPS DE FRANJA
Revista de les comarques catalanoparlants d'Aragó

SUBSCRIU-T'HI
978 85 15 21
tempsdefranja@telefonica.net

Valero Chiné Bagué, anarquista exemplar

■ Humbert Roma

Valero Chiné; de jove, al voltant dels vint anys

El dissabte passat 14 de juliol vam enterrar a Fraga (Baix Cinca) el cadàver de Valero Chiné Bagué, anarquista exemplar. No crec que el fet de ser el meu sogre m'influeixi a l'hora de dedicar-li unes ratlles de record en aquesta ocasió trista per la família, el companys i la gent que el va tractar i que només tenia elogis per ell. La rosa que va deixar sobre el seu taüt qui va ser el primer alcalde de Fraga en el postfranquisme, Paco Beltran, n'és el millor testimoni.

Valero Chiné va ser un d'aquells joves –gairebé adolescent– que van anar a defensar la llibertat i la revolució social contra els militarots feixistes revoltats el juliol del 36. Enrolat a la columna Durruti, sempre va tenir un record fidel pel líder anarquista mort al front de Madrid, on ell mateix l'havia seguit.

El seu testimoni d'aquells temps, i dels de després –camps de concentració i de treball, presó...–, el va recollir en unes memòries. Les va escriure en espanyol, una llengua que no era la seva però que era l'única que havia pogut aprendre en un esforç personal extraordinari per a un noi que primer –quan de fet només era un

nen– havia treballat al camp per portar un jornal a casa i, després –fins als anys seixanta del segle passat–, havia fet de miner a les mines de la Granja d'Escarp, Torrent i Mequinença. El seu desig d'aprendre de lletra va ser, precisament, allò que el va portar a l'anarquisme, de la mà del mestre llibertari José Alberola.

Després de la guerra i de passar per camps de concentració i de treball, no va deixar la seva militància anarquista i va partitipar en la reorganització de la CNT en la clandestinitat. El 3 de maig del 1946 va ser detingut per la guàrdia civil, juntament amb d'altres companys, en una de les redades més importants fetes a la zona (250 detinguts, tots ells de la CNT, de la conca minera i de les comarques de Lleida, segons explica ell mateix a les seves memòries). Torturat durant vuit dies i sotmès a

consell de guerra, acusat de ser membre de la CNT i de tenir un vell fusell rovellat –de quan la guerra– amagat sota una teulada, va passar nou mesos a la presó de Lleida.

Després, en la llarguíssima transició que encara dura, no va tenir dret ni a un euro d'indemnització perquè el temps passat als camps de concentració i treball no li comptava ja que, com molts, no en tenia constància escrita i –segons la normativa vigent a l'Aragó– nou mesos de presó eren insuficients per rebre la miserable quantitat amb què aquesta pseudodemocràcia ha pretès rescabalar els danys soferts pels qui van patir repressió en la lluita per les llibertats.

Del seu tarannà, fidel als ideals i alhora respectuós amb els altres, en deixaven constància aquests dies els seus companys joves de la CNT fragatina. «Mai no ens va convidar a entrar a la CNT –deia un d'ells–. Som del sindicat perquè ell ens en va donar exemple». Durant el franquisme, el seu objectiu –un cop sortit de la presó– va ser aconseguir millores en les condicions de vida i treball dels seus companys de la mina i, quan amenaçaven els tancaments als anys seixanta, autogestinar-la fins que el context econòmic ho va fer inviable. Després va venir la feina per engegar una cooperativa fruitera que, dissortadament, també va haver de tancar en uns moments en què el cooperativisme agrari havia d'enfrontar-se al control paternalista i la ineficàcia del franquisme i, també, a l'individualisme dels pagesos enriquits de cop i volta pel boom fruiter dels anys seixanta.

I no li van caure els anells per

integrar-se en una comissió que va anar a veure al ministre dels sindicats feixistes i el Movimiento, José Solís Ruiz, per aconseguir l'objectiu que s'havien proposat des de feia molt temps: que Fraga tingués una llar de jubilats (l'hogar, que en diuen els fragatins). Després, quan ja va ser una realitat i ell va arribar a la jubilació, hi va dedicar tots els seus esforços, sempre disposat a donar una mà a qui ho necessités. Al butlletí de l'hogar hi ha publicades moltes col·laboracions seves on, amb un intuïtiu estil pedagògic que molts especialistes voldrien per ells, explicava als seus companys i companyes exiliats van arribar a cobrar unes indemnitzacions de gestió de les pensions que els podien interessar.

Molta gent pot donar testimoni de com, gràcies a un consell seu, va aconseguir pensions més dignes del que podien esperar, i fins i tot, per la seva gestió, companys i companyes exiliats van arribar a cobrar unes indemnitzacions que ell li van ser negades.

En tota aquesta llarga trajectòria –va morir als 89 anys– li va fer costat la seva dona, Conchita Martínez Mora. No compartia la seva militància anarquista però sí l'estimació constant –que ha durat fins al dia de la seva mort– i un comú desig de llibertat i de justícia, que havia anat fent seu des que va haver d'anar a servir, essent una adolescent, a una casa de Lleida, i a treballar encaixonant figures –feina pròpia de dones en aquells temps a Fraga– i a una teuleria. Ara, en la seva soledat de viuda, li queda, de ben segur, el record d'aquell home bo que va ser el seu marit.

GALERIA DE PERSONATGES

Judit Mulet Vendrell, profesora de català a l'IES Bajo Cinca de Fraga «Només caldria començar a dir les coses pel seu nom i després ja vindria tot rodat»

■ Carme Messeguer

La Judit tanca una etapa de 10 anys com a professora de català de l'IES Bajo Cinca de Fraga, un recorregut amb llums i ombres per l'encara qüestionada situació del català a les nostres aules, però on ha deixat palesa l'empremta del seu entusiasme i el seu interès pels alumnes i la cultura de la Franja.

«Vaig estudiar filologia catalana per dues raons fonamentals: primer perquè no puc passar sense llegir i també per l'interès que em despertava conèixer la meua llengua. M'agrada sobretot novel·la i poesia, encara que no em puc pas resistir als contes de Moncada, Monzó o Pàmies.

Originària de Torrelameu,

vila natal del pintor Viladrich, la Judit s'ha anat implicant progressivament en la vida cultural fragatina.

«A Fraga vaig arribar ben bé de rebot: hi treballava una amiga meua, Dolors Molins, i quan va marxar m'ho van oferir a mi. Aleshores jo treballava en un IES d'Igualada i Fraga quedava més a prop de casa. Després, quan vaig començar a implicar-me en la feina, les expectatives cada cop eren més atractives: no eren només les classes de català, era el Seminari, l'Escola d'Estiu, els premis Desperta ferro!, els de l'Institut d'Estudis, col·laborar amb el Casal... Si vols feina aquí es pot fer gairebé de tot i

el més important és el que queda per fer.»

Junt amb la Carme Mesalles, Lolín Giralt, Mariví Basallo, Pep Labat, J.L. Seira i Marina Mazarico va elaborar els currículums de català de primària i de secundària. «Fa un parell d'anys en Pep i jo els vam refer, perquè ens ho va demanar l'administració per adequar-los als nous plans educatius. On són? No ho sé pas. Mai els han penjat amb els de les altres assignatures.»

Per a Judit, que ara emprendre una nova etapa educativa a un centre de Lleida, «la situació del català a la Franja no és pas diferent a la d'altres llocs. El nivell oral ja sabem que va davallant,

però a tot el territori. Aquí només caldria començar a dir les coses pel seu nom i després ja vindria tot rodat amb una llei de llengües que avalés allò que passa al carrer. La gent ja sap el que parla i cada cop fan menys efecte els discursos visceralment i tremendistes».

De la seua etapa docent a Fraga s'emporta records entranyables com quan els alumnes llegien els contes de Jesús Moncada i li deien: aquest home parla igual que ma iaia» i jo els deia «i que tu, i que jo i que tots els que parlem català».

CRÒNIQUES TAGARINES

Una altra rentrée

■ Esteve Betrià

Acabat d'arribar de plegar aume(t)lles al mas dels Sisalls escric aquestes notes a la llum de capvespre de la vespra de l'11 de Setembre, poques hores abans de fer la pertinent visita anual al Fossar de les Moreres –no s'hi enterra cap traïdor / fins perdent nostres banderes / serà l'urna de l'honor (coi, ho sento, no ho puc evitar, així que pot m'ix el recitador que sempre duc dins)–.

Al Poble, l'estiu ha estat bàsicament sec –només he sabut plegar un sarpat de caragols una maitinada en què va caure una esquifida i xafogosa ruixadeta–, encara que no massa calorós en comparació amb alguns dels estius que hem patit aquests darrers anys. La continua falta de pluja –pertenaz sequia en deien–, a més de ser terrible, en especial per a les plantes i animals del mont, fa que –ja sé que es tracta d'una nimietat pura– haja de deixar per una millor ocasió la descripció de les espècies de fongs epigeus de cos fructífer –popularment coneguts amb el nom genèric de bolets– que ocasionalment es fan pel nostre terme ja que em temo que enguany no se'n faran; no desesperem, però, que tot podria ser que passada la Santa plogués i encara es podria salvar la temporada: confiïm en la providència (quin remei toca, oi). Si no és així, a esperar la primavera, confiant que haja ploget prou per trobar tarfèzies; un dia o altre ha de ploure al nostre país! Per cert, a l'agost a Faió ens parlaren de les trufes –el primer lloc fora del Poble que he sentit parlar de trufes!–; això sí, ens recalcarem que de bolets –de fongs epigeus, vull dir–, poca cosa en trobarem pel terme de Faió: som al mateix país.

Aquest estiu, finalment i gràcies a la generositat de l'amic Paquito Copons, he pogut tastar la truita de calunyes mequinen-sanes, la planta de la família de les liliàcies a mig camí, diuen, entre l'all tendre i una petita ceba. He trobat que les calunyes tenien un gust més suau, infinitament més delicat que no pas el dels alls tendres, i res a veure amb el de les cebes. Amb tot, la truita de calunyes no m'ha acabat de fer el pes, vull dir que continuo afirmant, benvolguts amics Sistac, Copons, Montull,... que la millor truita del món és la d'espàrrecs de marge / mont; això sí, deglutida lentament en forma d'omelette poc quallada. Però ja veurem que en resulta del contacte gustatiu amb les calunyes; de moment n'he plantat al mas dels Sisalls i al balcó de casa, tant al Poble com a Barcelona. Ara per ara he comprovat que les calunyes mequinen-sanes resulten excel·lents barrejades amb cigrons casolans (insisteixo en això de calunyes mequinen-sanes perquè les escallunyes seques –d'origen francès– que podem adquirir en botigues i supermercats trobo que no són ben bé la mateixa cosa). Així, doncs, continuaré indagant sobre les hipotètiques bondats gastronòmiques de les calunyes mequinen-sanes, ni que sia trasplantades a l'Eixample de Barcelona.

Ara que acabo d'esmentar el doctor Sistac, aprofito l'avenen-tesa per dir que lamento que haja produït mals de caps, inquietud i desassossec –a ell i a diversos dels seus col·legues i col·laboradors de la Universitat de Lleida– les tímides preguntes que vaig plantejar-li en un anterior número d'eixa (esta) prestigiosa revista; mai no ha estat la meua intenció pertorbar la vida acadèmica de l'esmentada universitat. I sobretot lamento no haver-me adonat (està vist que no n'aprendré mai) que la forma ribagorçana de 'truja' havia de ser, històricament i evident, 'truaia'; però entenc que en aquesta ocasió el desassossec anímic en el doctor Sistac, com a reconegut ribagorçanoparlant que és, ha estat ben poc.

Piemont, el paradís occità

■ Carme Messeguer

En una dotzena de valls alpines del Piemont, allà on aquesta regió limita amb la Provença, encara se sent parlar l'antiga llengua dels trobadors. A més d'agradables passejades sota els castanyers, banys termals i cuina de caça, l'oferta estiuenca a les valls inclou vetllades diàries de música i dansa tradicionals i, sorprenentment, enguany, el passi de la primera cinta en llengua occitana rodada a les valls, L'aura fai son vir, que ha gaudit d'un gran èxit entre la crítica i el públic italià.

L'Estat italià es va comprometre per llei (482/99) a «tutelar les minories lingüístiques històriques» sota la seua administració. Tanmateix aquesta declaració d'intencions no s'ha vist concretada i a hores d'ara l'occità malviu gràcies a l'espenta de nombroses associa-

cions culturals no sempre ben avingudes. A més, les injeccions econòmiques puntuals de la Regione Piemonte i la col·laboració de determinats municipis han fet possible la creació, a la vall Maira, de l'Espaci Occitan, un magnífic centre de documentació, subseu de l'Institut d'Estudis Occitans, que ofereix serveis d'assessorament lingüístic, cultural i econòmic.

A la vall del Gès es troba el Coumboscuro Centre Provençal, la versió secessionista de l'occitanisme italià. L'activitat més rellevant que protagonitza és el Roumiatge de Setembre, una trobada de la Provença i el Piemont, en la línia del felibrisme (folklorisme i ús de la grafia mistralenca, és a dir, francesitzant) que la caracteritza. L'ideòleg de l'associació adueix que el

terme occità és «abstracte» i «ahistòric» i que les persones anomenades occitanistes són «una colla d'intel·lectuals», mentre que allò que la llengua necessita són «braços» que treballen per ella. Per això s'estima més dir que parlen provençal alpí o, senzillament, «a nostro modo». Nihil novum sub sole.

Mentrestant, la marca «oc» ha esdevingut un reclam turístic i les creus de Tolosa, emblema del panoccitanisme, floreixen arreu. Fins i tot la regió del Piemont ha editat un llibre acompanyat d'un CD de difusió de la zona. Tanmateix, la millor aproximació a les valadas occitanas la constitueix la guia bilingüe (italià-occità) elaborada per gairebé 600 alumnes de les valls sota la

coordinació de l'associació Chamba d'Òc.

Amb motiu de la celebració dels Jocs Olímpics d'Hivern 2006 a Torí i a iniciativa de diverses entitats, es va encetar una campanya sota el lema «Occitan lenga olimpica», com a resultat de la qual la llengua occitana va ser present en la cerimònia d'inauguració, en el portal oficial dels Jocs i en diversos materials de difusió. Tot un exemple a tenir en compte per a l'Expo Zaragoza 2008.

SOM D'EIXE MÓN

**Estiu i la fi d'utopies.
Bergman, Xirinacs,
lo so Valero i mamare**

Francesc Ricart

Ja em dispensareu, però és com he vist jo aquest estiu: un estiu que ha estat marcat per la desaparició de persones utòpiques, persones que d'una manera o altra han mostrat camins i horitzons, utopies.

Abans de continuar, he anat a consultar la GEC, no fos cas que desbarrés. L'entrada 'utopia' et parla de Thomas More i l'obra Utopia; hi esmenta Plató, el marxisme, Herbert Marcuse (us sonen?). Al llarg del text es repeteixen mots i expressions que tothom identifiquem, a partir dels quals segurament podríem elaborar la nostra definició d'utopia: «situació ideal i imaginària, però amb una forta intencionalitat crítica de la societat»; «el millor estat de coses possible»; «serveix també per indicar el caràcter fals, imaginari i il·lusori de moltes afirmacions que es basen en el sentit comú...»; «...els moviments utòpics són protagonitzats per grups de joves rebels i crítics de la societat...»

Si heu estat capaços de llegir aquesta mena de galimaties, potser no us serà estrany de relacionar-hi els noms de Lluís M. Xirinacs, Igmarr Bergman (i el de Michelangelo Antonioni, si ho voleu) i lo so Valero Chiné; són els noms de persones que han mort aquest estiu que acabem de passar. Els dos (o tres) primers també apareixen a la GEC, però no cal que hi busqueu lo so Valero perquè

no l'hi trobareu (i és que la GEC no era perfecta). En qualsevol cas em consta que els lectors de TdeF tindran una excel·lent aportació sobre la personalitat i la vida de Valero Chiné, aquest anarquista fragatí que representa tan bé les aspiracions i les utopies de tanta gent de les nostres comarques en uns temps tan difícils com van ser els del franquisme.

Xirinacs i Bergman són dos representants de la utopia compartida d'unes quantes generacions o, diguem-ho d'una altra manera, dos utòpics que han estat compartits per molta gent. L'un, el director de cinema, està considerat com un dels intel·lectuals més influents del segle XX; i ja sabeu que el cine és el setè art, l'art que ha marcat els nostres temps. Bergman, el cine, ens han emplenat d'imatges i de visions capaces de fer-nos viure de manera intensa moltes hores de la nostra vida des de les sales de cinema o des dels televisors a les cases... Hores de cine, que en el cas del director suec, ens han ajudat a entendre una mica més el món, i ens han permès d'enlairar-nos-en per a conèixer-nos més. L'altre, l'excapellà Lluís M. Xirinacs, una persona discreta, que amb una gran formació i des de conviccions fermes ens va oferir una actuació vital modèlica; recordeu els episodis davant la presó Model de Barcelona, el testimoniatge al Senat espanyol, la defensa de les llibertats nacionals i de tantes causes utòpiques, diuen, que sens dubte esdevindrà un referent per a generacions futures.

I al final, i m'haureu de tornar a dispensar, encara he de recordar una altra persona: aquest estiu també ha estat marcat pel traspàs de mamare, és clar, la mare de les meues utopies.

Gràcies.

A cavall de les alades (i II)

■ Francisco Copons Revés

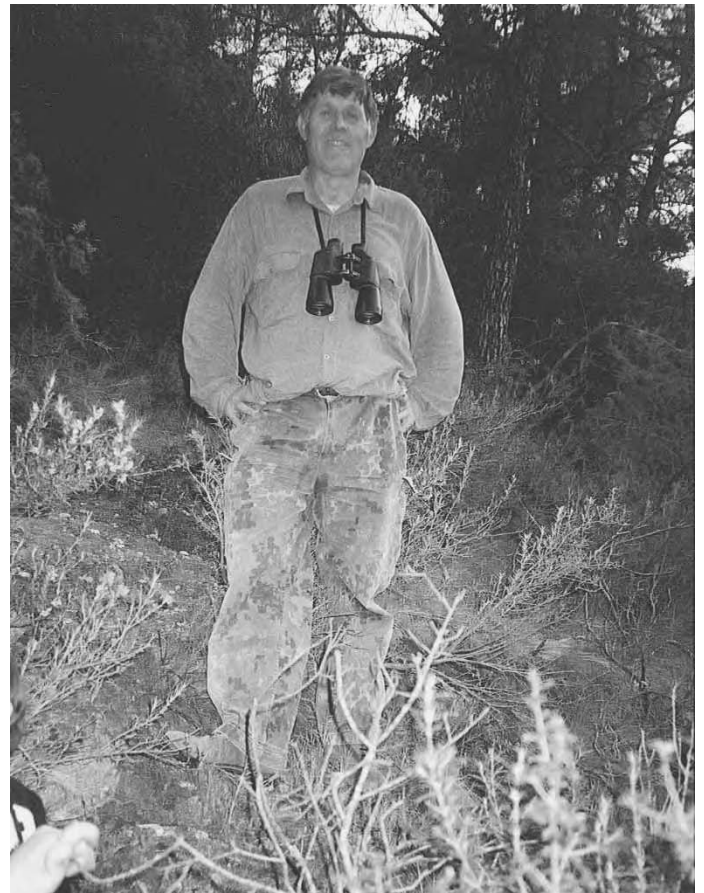
Bé, tornant a les alades –perquè l'important era agafar moixons–, es pot dir que eren l'esquer més fi, més apreciat, de tot bitxo vivent. Hi havia èpoques que deixàvem les rateres parades a dia i nit i aleshores t'adonaves –perquè quedaven enganxats a les rateres– dels animals que en menjaven: sapos, sargantilles, tot tipus de ratolins, musaranyes, ratetes roges de mont, rates cellardes,... Anàvem a reconèixer i trobàvem tota mena de moixonets d'una gran varietat de colors. No hem d'oblidar que fa 60 anys hi havia més moixons que no pas ara, el nostre objectiu era agafar-ne molts, encara que no sempre ho aconseguíem, i no perquè no n'hi haguessen sinó perquè si s'enganxava un de gros (així ens enteníem), que eren més furs, posaven les rateres de cul per amunt o fien tal escàndol que ho esparveraven tot; i també perquè portàvem material «fulero»: poques rateres i, a més, petites i fluixes. De vegades viem un moixonet a dos pams de la ratera desparada, cosa que volia dir que havia picat l'alada però en comptes d'enganxar-se a la ratera havia rebut un cop al cap: estava estalamordit. Miraves d'agafar-lo i fia una voladeta per ací i una voladeta per allà, com si anés «caramocano». A vegades l'agarràvem i a vegades no, després d'un fart de córrer com un cerillot, però amb tot anàvem complint la butxaca, que era del que es tractava.

Nantres anàvem per tot arreu però no podíem anar gaire lluny del Poble ni fer gaires maleses –com algunes persones grans insinuaven–, carregats com anàvem amb les rateres camuflades i el canut de les alades. Mos torbava travessar els rius amb barca perquè sempre hi havia algun desconsiderat –persona gran, vull dir– que

ens deia: on aneu a fer mal, nois? Aquelles paraules ens acabaven de xafar la poca moral que teníem per passar el riu i buscàvem altres alternatives, per exemple Vall d'Ufandes i la Plana. O el Ribera, que era preciós; passats els estudis hi havia els terraplens de la mina Los Manolos i els Auliverets –on anàvem a nadar–, després els carregadors –les places– dels llaüts, i a continuació passàvem per davant la mina Eugènia i trobàvem la zona dels horts del Ribera, la mina Sucarera, lo de Caballé i lo del Borrull, que era el darrer tram abans d'arribar a l'aumec del Port, on havia una zona molt bonica davall d'un roquissal, després una zona de finques petites i la gran torre del Port.

Per la vora del riu anava el canal que es va construir per a què la navegació pogués salvar l'assut que aportava aigua al rec de l'Horta Vella, que estava davant. Després venia la finca de Pio, molt coneguda pels pastors –hi havia un corral natural, una més que grossa cava on cabien dos ramats si no eren gaire grossos. I s'acabava la zona de Port. Allà nos sentíem molt còmodes ja que era zona de ningú i dingú no ens dia res.

A continuació, passat un petit aumec, venien dos finques grans: la dels Manolos i la dels Copons, entre les dos s'arribava a Vall Porquera, final del terme del Poble i començament del de Fraga. Hi havia un gran aumec de centenars de metres que anava de Vall Porquera als Campets de Remígio, amb una gran quantitat de mates fins a la ratlla on no arribaven les riades, perquè on hi arribaven la vegetació era diferent: gatells, siscots, alguna barsa... S'hi estava bé, no hi havia ningú, només molts

moixonets menjant gra de mata. La pega més grossa era que hi anàvem caminant i estava molt lluny del poble, a 7 km. Però no nos fia perea: agarràvem les rateres, lo canut de les alades i vinga camí amunt. Lo camí de carro, paral·lel al riu, quan venia un aumec s'arribava al riu i quan venien treballats, se n'aparta-

va. Ens costava més d'un hora i mitja arribar-hi, però teníem dos avantatges: l'un era que no hi havia dingú (la gent s'estava al davant, a Veriu, a l'altre costat de riu); i dos, no et podia deixar la barca, no en depenies, perquè quan es fia escur, malament rai si confiaves en els passos de barca o en el pontó.

**XVIII CONVOCATÒRIA DE
LES BEQUES D'INVESTIGACIÓ
AMANDA LLEBOT DE L'INSTITUT
D'ESTUDIS DEL BAIX CINCA-IEA 2007**

CONVOCATÒRIA ESCOLAR I GENERAL

Per a més informació:
Institut d'Estudis del Baix Cinca
Apartat 116 - 25520 Fraga
iebc@iebc.cat

El camí de Calaceit a Arenys

RICARD SOLANA

Teruel al natural

